

1794 metų Tado Kosciuškos sukilimo spaudiniai Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje

Marija Ivanovič

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

1998 metais Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras (toliau LNB BKC) išleido pirmą kontrolinį sąrašą, kuriame užregistruotos Lietuvoje išleistos knygos ne lietuvių kalba (serija D)¹. Jame užfiksuota 818 spaudinių lenkų kalba, išleistų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos teritorijoje. Tai knygos, kalendoriai, lenkų kalbos gramatikos, lenkų–kitų kalbų žodynai, smulkūs spaudiniai, taip pat ir tie, kuriuose lenkiškas tekstas pateiktas lygiagrečiai arba jo yra daugiau negu teksto kita kalba.

Išleidus XVII a. Lietuvos lenkiškų knygų kontrolinį sąrašą nutarta tęsti pradėtą darbą ir rengti XVIII a. lenkiškų knygų kontrolinį sąrašą. Įrašai XVIII a. sąrašui rengiami UNIMARC formatu; jų parengimas vykdomas pagal 2002 metais LNB BKC išleistas *Senųjų monografinių leidinių katalogavimo taisyklės*². XVIII a. lenkiškų knygų kontroliniame sąrašė bus suregistruoti visi spaudiniai, išleisti Lietuvos teritorijoje 1701–1800 metais. Planuojama įvesti į duomenų bazę per 5000 įrašų.

Rengiant įrašus ir kaupiant juos XVIII a. lenkiškų knygų duomenų bazėje, buvo atrasta nemažai lenkiškų knygų kolekcijų, neužregistruotų Estreicherių *Lenkų bibliografijoje*³. Naujausios iš jų – Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rinkinys: *Z 1776 do ru 1777 sprawy trybunalskie za laski Łopacińskiego pisarza Litt^o na kadencyi grodzien[skie]*. Antroji šios kolekcijos dalis – *Od 1776 do 1777 apryla 15 Trybunał kadencyi wileńskiej*.

Kita kolekcija, kuri šiuo metu aprašoma, – Lenkijos mokslų akademijos Kurniko bibliotekos spaudiniai, išleisti 1794 metų Kosciuškos sukilimo metu. Tarp jų – labai daug spaudinių, išleistų Vilniuje ir Gardine. Duomenų bazėje jų jau užregistruota apie 95.

Viena iš kolekcijų, kuri yra vienintelė Lietuvoje – ir dėl to vertingiausia, saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (toliau – LMAVB) Retų spaudinių skyriuje. Ji pavadinta: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i Litwie. 92 dokumenty T. Kosciuszki (1794 m. sukilimo Lenkijoje ir Lietuvoje dokumentai: T. Kosciuszkos 92 dokumentai)*⁴. Manytume, jog šią labai vertingą kolekciją verta panagrinėti smulkiau.

Šios kolekcijos spaudiniai įrišti viename konvoliute (rinkinyje) – kartu išleisti ir Lenkijoje, ir Lietuvoje. 34 dokumentai išspausdinti Lietuvoje. Konvoliuto pradžioje įrištas 4 puslapių spaudinys *Akt powstania obywatelów, mieszkańców województwa krakowskiego w Krakowie 24. Marca 1794*. Jo pabaigoje išspausdinta Tado Kosciuškos priesaika (*Przysięga Tadeusza Kościuszki*). Taip pat galima paminėti ir kitus svarbius dokumentus, leistus Lenkijoje: *Organizacya Rady Naywyższej Narodowej Doczesney dla Polski i Litwy*; *Rada Naywyższa Narodowa do obywatelów Polski i Litwy* ir kt.

¹ *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos=Polska ksiązka na Litwie w XVII m.*: kontrolinis sąrašas. Parengė Marija Ivanovič. Vilnius: BKC, 1998. 247 p. ISBN 9986-415-37-3.

² *Senųjų monografinių leidinių katalogavimo taisyklės*. Vilnius: LNB, 2002. 171, [1] p. Faks. ISBN 9955-541-03-2.

³ ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. Kraków, 1891–2007. T. 12–35.

⁴ Saugojimo šifras: L-18/2-380.

Spaudiniai datuojami nuo 1794 m. kovo 24 d. iki rugsėjo 11 d. Remiantis Andrzejaus Woltanowskio tyrimu⁵, Vilniuje buvo išleisti 157 tarnybinių (oficialūs) spaudiniai, o surasta tik 110. Gardine išleisti 123 spaudiniai. Viena iš išlikusių spaudinių mažo kiekio priežasčių yra ta, jog sukilimo spaudiniai buvo iškilmingai deginami pagal 1794 ir 1795 metų Nikolajaus Repnino ir generolų Pavlo Cicianovo bei Bogdano Knoringo įsakymus. Antroji mažo išlikusių dokumentų kiekio priežastis – Vilniuje iškdavo sunkumų dėl aprūpinimo popieriumi, tad jo kainos buvo aukštesnės negu Lenkijoje. Todėl ir 1794 metų Lietuvoje išleistų sukilimo spaudinių tiražas buvo žymiai mažesnis, ir jį nustatyti yra sunkiau. Dokumentai buvo spausdinami Vilniaus akademijos spaustuvėje. Gardine padėtis buvo geresnė: čia buvo dvi spaustuvės – J. Jaskevičiaus (J. Jaskiewiczza) ir KEN (Edukacinės komisijos; lenk. *Komisja Edukacji Narodowej*)⁶. Iš dalies sąskaitų *za druk i papier* (už spausdinimą ir popierių), kur nurodyti tiražai, galima apytikriai suskaičiuoti tarnybinių Lietuvos spaudinių tiražą – 400 egzempliorių⁷.

Aukščiau minėtoje A. Woltanowskio publikacijoje⁸ pateikta lentelė su to meto Varšuvos spaustuvių tiražais. Iš jos matyti ir jos pagrindu galima suskaičiuoti, tačiau labai atsargiai, jog vidutiniškai Varšuvos spaudinių tiražas galėjo būti 1495 egzemplioriai, spėjamai – 1287.

1794 metų kovo 24 dieną prasidėjusio sukilimo Krokovoje metu buvo paskelbtas sukilėlių manifestas: *Akt powstania obywatelów, mieszkańców województwa krakowskiego w Krakowie 24. Marca 1794*. Sukilimas plėtėsi: balandžio 17–18 dienomis sukilėliai laimėjo Varšuvoje. Žinoma, jog 1794 metų žiemą sukilimui Lietuvoje buvo pasiruošta. Vilniuje susibūrė Jokūbo Jasinskio (Jakub Jasiński) vadovaujamas sukilimo rengimo centras. LDK sukilimą turėjo pradėti Mykolo Sulistrowskio vadovaujama I tautinės kavalerijos brigada Šiauliuose.

LDK sukilimas prasidėjo 1794 m. balandžio 16 d. Pirmieji sukilo LDK kariuomenės daliniai Šiauliuose, buvo paskelbtas kariuomenės sukilimo aktas, sukilėlių vadu paskelbtas Jokūbas Jasinskis. Šiaulių „Aušros“ muziejuje išliko šio sukilimo aktas lenkų kalba⁹.

Balandžio 23–24 dienomis išvarius rusų kariuomenę sukilėliai užėmė Vilnių. Balandžio 24 d. Vilniaus rotušėje buvo paskelbtas Lietuvos sukilimo aktas, sudaryta vyriausybė – Lietuvos tautinė aukščiausioji taryba. Aprašomuose dokumentuose ši Taryba vadinama įvairiai: *Rada Najwyższa Narodu Litewskiego* (gegužės 14 d.); *Rada Najwyższa Narodowa* (gegužės 1 d.); *Rada Litewska* (gegužės 2/13 d.); *Rada Tymczasowa Narodowa W.X. Litewskiego* (gegužės 12, 17 d.); *Rada Zastępcza Tymczasowa Litewska* (gegužės 27, 29, 30 d.). Tarybą sudarė 4 magistratūros: Kriminalinis teismas, Aprūpinimo deputacija, Viešojo saugumo ir Iždo deputacijos. Laikui bėgant buvo sudarytos Karo ir Slaptoji deputacijos. Pradžioje Tarybą sudarė 27 asmenys, vėliau ją papildė vaivadijų ir pavietų atstovai, tarp jų ir Žemaičių Kunigaikštijos¹⁰. Birželio 10 d. vietoje Aukščiausiosios tarybos buvo įkurta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos Centrinė deputacija. Centrinė deputacija gyvavo 2 mėnesius – nuo birželio 10 iki rugpjūčio 12 dienos¹¹.

Iš LMAVB kolekcijos į XVIII a. lenkiškų spaudinių duomenų bazę įtraukti 34 Vilniuje leisti spaudiniai. Kiti spaudiniai – publikuoti Lenkijoje. Tad jie bazėje neregistruojami. Tik 3 šios kolekcijos leidiniai yra užregistruoti K. Estreicherio bibliografijoje; keli spaudiniai rasti kitose bibliotekose. Šioje kolekcijoje daugiausia spaudinių (22), datuojamų gegužės mėnesį, balandį – 3, birželį – 6, liepą – 3. Pagal apimtį dau-

⁵ WOLTANOWSKI, Andrzej. Kształtowanie opinii publicznej podczas powstania. In *Powstanie kościuszkowskie 1794: z dziejów polityczno-społecznych*. Pod red. naukową Janusza Wojtasika. Warszawa: Agencja Wydaw. „Egros“, 1997, p. 106.

⁶ *Ibidem*, p. 86.

⁷ *Ibidem*, p. 108.

⁸ *Ibidem*, p. 107.

⁹ *Akt Powstania Obywatelów Xstwa Zmudz[kiego] ziemi szawelskiej*: wypis z ksiąg ziemiań. pttu szawel[skiego] Xstwa Zmudz. roku tysiąc siedmset dziewięćdziesiąt czwartego miesiąca maja piątego dnia. [Wilno?: s.n.], 1794. [6] p. ; 2°.

¹⁰ GÓRALSKI, Zbigniew. Ustrój Powstania kościuszkowskiego. In *Powstanie kościuszkowskie 1794: z dziejów polityczno-społecznych*. Pod redakcją naukową Janusza Wojtasika. Warszawa: Agencja Wydaw. „Egros“, 1997, p. 37.

¹¹ *Ibidem*, p. 44–45.

giausia spaudinių su tekstu viename lape – 19, likusieji – nuo 2 iki 4 puslapių apimties; vienas spaudinys yra 12 puslapių, be pabaigos ir datos.

Kolekcijoje saugomi 5 universalai: 1) *Univerſal od Rady Tymczasowej Narodu Litewskiego ... do wojska litewskiego*¹²; 2) *Univerſal Deputacji Centralnej Wielkiego Xięstwa Litewskiego* (apie pristatymą kariuomenei kuo daugiau arklų)¹³; 3) *Univerſal do wojewodztw i powiatów Prowincyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego i miast wolnych* (jame skelbiama Aukščiausiosios tarybos sudėtis su pavardėmis ir deputacijų sudėtis)¹⁴; 4) *Univerſal Rady Zastępczej Tymczasowej Wielkiego Xięstwa Litewskiego ... do duchowieństwa litewskiego obojga obrządków ...* (apie „Tėvynės gelbėjimui aukoti sidabrinis ir kitus brangius daiktus“)¹⁵ ir 5) *Univerſal Deputacji Skarbowej Narodu Litewskiego* (raginantis gražinti pinigus, pagrobtus Targovicos konfederatū)¹⁶.

Dėmesį vertėtų atkreipti į šiuos spaudinius: 1) *Ordynacja Rady Najwyższej Narodu Litewskiego ...* (1794 m. gegužės 8 d.; šiame spaudinyje pateikiama informacija apie Lietuvos tautinės aukščiausiosios tarybos įkūrimą, jos funkcijas, taip pat pateikta Tarybos narių priesaika su jų parašais – 26 parašai)¹⁷; 2) *Rada Tymczasowa Narodowa W.X. Litt. pod nanywższym sily zbrojney Obojga Narodów Tadeusza Kościuszki naczelnict-*

¹² *Univerſal od Rady Tymczasowej Narodu Litewskiego pod nanywższym sily zbrojney Tadeusza Kościuszki naczelnictwem do wojska litewskiego*. „Zna Rada Narodu Litewskiego, ile wam szanowni kraju obrońce iest winna! Wam mężni i cnotliwi rycerze! którzy życiem wzgardziwszy za calosc granic waszey Oyczyzny, za wolność jey mieszkańcow ... nieodwłocznie publikować zaleca“. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Maurycy Karpp prezydujący, Jerzy Białopiotrowicz ex-pisarz* [ir dar 13 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sessyi radney dnia 17. maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Viršuje prieš antr.: *Nro 13*. Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje ir Liublino m. Lopacinskio v. vaivadijos bibliotekoje.

¹³ [*Univerſal Deputacji Centralnej Wielkiego Xięstwa Litewskiego*]. „Obywatele! Deputacja Centralna Litt. maiać podana rekwiżycyą, od Nanywższej Komendy dostarczenia iak nanywżey koni...“. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale: *Z protokolu wydano i wypisano. Zgodno z Protokolem Ignacy Lenkiewicz regent Deputacji Centralnej Litt*. Prieš tekstą: *Działo się w Wilnie na Sessyi D[eputacy] 22. dnia miesiaca lipca 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

¹⁴ *Univerſal do wojewodztw y powiatow Prowincyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego y miast wolnych*. „Po tylu już kłęskach i upodleniach opatrzność nanywższa zesłala narodowi naszemu szczęśliwą porę...“. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [4] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz chorąży prezydenti M[iasta] W[ilna], Benedykt Morykoni pis. w W.X.Litt.* [ir dar 14 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie dnia 24. kwietnia 1794 roku*. Viršuje prieš antr.: *Nro. Imo. Od Rady*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

¹⁵ *Univerſal Rady Zastępczej Tymczasowej Prowincyi W.X. Litt. pod nanywższym sily zbrojney Tadeusza Kościuszki naczelnictwem do duchowieństwa litewskiego obojga obrządkow*. „Rada Tymczasowa Zastępcza Litewska winna powodowania się prawidłom Naczelnika Nanywższego sily zbrojney narodowej Tadeusza Kościuszki, gdy odbiera o tym ostrzeżenie ... do użyczenia ku ratunkowi Oyczyzny, sreber i innych drogich rzeczy...“. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Samuel Korsak prezydujący, Tomasz Umiastowski* [ir dar 11 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sessyi radney 27. maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Viršuje prieš antr.: *Nro 16*.

¹⁶ *Deputacja Skarbowa Narodu Litewskiego*. „Wiadomo czyni wszystkim obywatelom komu o tym wiedzieć należy, iż całą swoje troskliwość poświęcając dobru publicznemu, niemoże bydź obojętną na uszczuplenie skarbu Rzpltey...“. [univerſal wzywający do zwrotu pinigų publicznų zabranų przez targowiczų]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Ważyński podkomorzy oszm[iański] prezydujący, x. Dawid Pilchowski officyal wileński deputat* [ir dar 4 asmenų]. Teksto gale: *Działo się na sessyi Deputacyi Skarbowey w Wilnie w Palacu Rzpltey 1794. Apryla 28. dnia*. Egzemplioriai taip pat: Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje, Lenkijos nacionalinio muziejaus Čartoriskių bibliotekoje, Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

¹⁷ *Ordynacja Rady Najwyższej Narodu Litewskiego*. „Władza nanywższa narodu litewskiego w tym teraz rewolucyjnym Oyczyzny stanie, zamknięta jest w Radzie tym czasowej narodowej...“. [o utworzeniu Rady Najwyższej Narodu Litewskiego, o jej funkcjach, przysięga radnych, podpisy]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Michał Ogiński prezydujący, Józef Pac stta wileński* [ir dar 24 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sessyi radney 8 maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius tai pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

wem ... (1794 m. gegužės 15 d.; šio spaudinio turinys – Tado Kościuškos universalas: *Univerſal Tadeusza Kościuſzki pod Winiarami*, 1794 m. gegužės 2 d., taip pat ir paraginimas liaudžiai prisiekti ištikimybę Tėvynai bažnyčiose)¹⁸; 3) spaudinys – apie Centrinės LDK deputacijos įkūrimą (1794 m. birželio 12 d.)¹⁹.

Vertėtų pabrėžti, jog sudarytų Deputacijų veikla atsispindi devyniuose šios kolekcijos spaudiniuose. Aprūpinimo deputacijos – 2 spaudiniuose: potvarkiai apie kariuomenės aprūpinimą maistu ir pašarais, apie „jokio maisto neišvežimą į užsienį“, taip pat pagal „seniau pasirašytas sutartis“²⁰. Saugumo deputacijos spaudiniai²¹ ragina pranešti (įskūsti?) Tvarkos komisijoms apie Targovicos šalininkus, taip pat pristatomos šių deputacijų funkcijos: „kad užtikrintų viso krašto ir atskirų piliečių saugumą“. Išdo deputacijos universalas ragina gražinti Targovicos konfederatų pagrobtus pinigus ir pabrėžia, jog visi pinigai „į Lietuvos išdą seniau įeinantys“ priklauso Išdo deputacijai²². Karo deputacijos sudėtį atspindi

¹⁸ Rada Tymczasowa Narodowa W.X. Litt. pod nanyższym sily zbrojney Obojga Narodow Tadeusza Kościuſzki naczelnictwem. „Jak wszystkie działa swoje do celow i urzędzeń przez Nanyższego Naczelnika przedsięwziętych stosować naytroskliwiey usiłuię, tak z powodu doszłego do Rady swojej od tegoż Nanyższego Naczelnika w obozie pod Winiarami dnia 2. maia niniejszego roku wydanejo Univerſalu...“: [publikuje Univerſal Tadeusza Kościuſzki pod Winiarami dnia 2. maia, także zaleca wykonanie przysięgi na wierność Ojczyźnie przez lud w kościołach]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Szymon Wiszniewski podsk[arbi] ptu preńskiego prezyd[ujacy]*, *D[ominik] Narbutt wojski lidzki* [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Dat w Wilnie na sessyi radney dnia 15. maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... Prieš antr.: *Nro 123 Od Rady Narodu W.X. Litt.*

¹⁹ Deputacya Centralna W.X.Lit. z woli Tadeusza Kościuſzki nanyższego sily zbrojney naczelnika od Nanyższej Rady Narodowej nyznaczona. „Obywatele! Potrzeba dzielney tych urzędzeń exekucyi, które od Nanyższej Narodu pochodzią władzy, potrzeba bliskiego dozoru aby Prowincya W.X. Litt. jak nayskuteczniej celom teyże władzy odpowiadala...“: [o utworzeniu Deputacyi Centralney W.X. Litt.]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Niesiołowski wojewoda nowogródzki prezydujący*, *Józef Narbut sekretarz Deputacyi Centralney* [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Działo się na Sessyi Deputacyi Centralney dnia 12. mca junii 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki...

²⁰ Deputacya Opatrzienia Publicznego do obywatelow Wielkiego X. Litt. „Powstanie narodu z okrutney niewoli nieprzyjaciol, jako wielkością odwagi i męstwa rycerstwa litewskiego zadziwi calą powszechność...“: [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Michał Grabowski koniuszy Litt. prezydujący*, *Stanisław Wołłowicz podkomorzy rzycecki* [ir dar 9 asmenų]. Teksto gale: *Dan na sessyi drugiey w Wilnie dnia 26. [kwietnia] r. 1794*. Viršuje prieš antr.: *Nro. Imo*; spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... ; *Organizacya Deputacyi Opatrzienia Publicznego*. „Imo: Deputacya Opatrzienia Publicznego z celu samego Aktu Powstania Narodu, jako pierwszy Univerſal opisal, zatrudniać się bedzie ogulnie wszystkim tym, czego tylko potrzeba Powstania Narodu...“: [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [4] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Tomasz Umiasowski delegat oszmian[ski] prezydujący*, *Michał Granowski sek. koron. del[egat] trocki* [ir dar 10 asmenų]. Teksto gale: *Działo się na Sessyi dnia 14. miesiaca maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

²¹ Deputacya Bepieczienstwa Publicznego. „Bedąc przekonana że szczęście narodu naywięcey zawisa na oczyszczeniu Ziemi Polskiej z odrodných Ojczyzny synow, a tym samym na uprzątnieniu wszelkich przeszkod dla cnotliných obywateli do przedszego teyże Ojczyzny naszej ratunku...“: [w sprawie zgłaszania Komisjom Porządkowym uczestników spisku targowickiego]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Dyż*, *Lachnicki prezydujący*, *Jerzy Grabowski* [ir dar 7 asmenų]. Teksto gale: *Dan na Sessyi raney 15. maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje; *Ordynacya dla Deputacyi Bepieczienstwa*. „Imo. Deputacya Bepieczienstwa Publicznego z przeznaczenia swojego ustanowiona tym celem, aby nad zabepieczieniem, tak ogólney kraini całego, iako i szczegulney obywatelow spokojności czuwala...“: [o funkcjach Deputacji Bepieczienstwa]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Pac prezydujący*, *Michał Ogiński del[egat] wileń.* [ir dar 13 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sessyi Rady Nanyższej Narodu Litt. 10 maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

²² Žr. išnašą 16.

spaudinys²³, jame paskelbtos šios deputacijos deputatų pavardės, nurodomos jų funkcijos ir pareigos. Antras šios deputacijos spaudinys²⁴ – karo komisariato planas: komisariato sudėtis ir jo departamentai. Viename Kriminalinio teismo spaudinyje aptariamoms teismo funkcijoms ir Tėvynės išdavikų nubaudimas²⁵. Trys Laikinosios Lietuvos tarybos spaudiniai (gegužės 27, 29 ir 30 d.)²⁶ ragina ginkluotis ginti Tėvynę ir patikrinti tinkančius kariauti žmones.

Vertėtų atkreipti dėmesį ir į du birželio 24 d. Kauno tvarkos komisijos raportus dėl pasirengimo visuotinei gynybai. Taip pat reiktų paminėti ir Instrukciją apskričių generolams-majorams²⁷, du Vyriausiojo laisvojo Respublikos miesto Vilniaus magistrato skelbimus (*Obwieszczenia Magistratu Miasta Głównego*

²³ *Deputacja wojskowa*. „I. Deputacja Wojskowa, której obowiązki poniżej się opisują, składać się będzie z radnych trzech, a czterech osób wojskowych: osoby z Rady, Józef Pac, Tomasz Mineyko, Józef Łappa, – z wojskowych Jerzy Grabowski generał inspektor...“: [o funkcjach i obowiązkach Deputacji Wojskowej i Rota przysięgi dla Deputacji]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Maurycy Franciszek Karpp del[egat] z X[ieżtwa] Zmudz. prezydnujący, Józef Staszewski del[egat] i podk. pttu upits*. [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney dnia siedemnastego mca maja, roku tysiąc siedmset dzienięcdziesiat czwartego*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

²⁴ *Plan kommissaryatu wojskowego*. „1mo. Kommissaryat ma mieć generalnego dyrektora i asessorów 8. 2do. Dzielić się ma na 4ry Departamenta 1. Broni. 2. Zymności. 3. Ubioru. 4. Koni i zaprzęgow“: [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [2] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Symon Wiszniewski podko. preń[ski] prezydnujący, Dominik Narbut w[oyska] Litt*. [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney dnia piętnastego maia roku tysiąc siedmset dzienięcdziesiat czwartego*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

²⁵ *Ordynacya dla Sądu Kryminalnego*. „Gdy w ustanowieniu Sądu Kryminalnego pod Aktem Powstania Narodu Litewskiego był cel takowy: ażeby odtąd karać zdrayców Oyczyzny, jey powstaniu przeciwnych...“: [o funkcjach Sądu Kryminalnego]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [2] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Pac prezydnujący, Kajetan Nagurski chorąży szawelski* [ir dar 11 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney 10. maja, 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

²⁶ *Rada Zastępcza Tymczasowa Litewska pod najwyższym Tadeusza Kosciuszki naczelnictwem*. „Obywatele! Zasmuca się Rada odbierając z niektórych miejsc wiadomość, iż w ten czas każdy krajui mieszkaniec wszystko życia nawet samego nienyłaćzaiąc! winien jest ponieść offiarę Oyczyźnie ... i dozór tego kommissyom ... poleca“: [uniwersal apelujący do ofiarności obyvateli i do rolnikų]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Samuel Korsak prezydnujący, Benedykt Karp* [ir dar 11 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi rady miesiaca maja 27. dnia roku 1794*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Viršuje prieš antr.: *Nro 21 Od Rady Narodu W.X. Litt.*; *Rada Zastępcza Tymczasowa W.X. Litt. pod naczelnictwem Tadeusza Kosciuszki*. „Gorliwość nasza obywatele miasta Wilna do obrony kraju i miasta stołecznego Prowincyi nadto jest znajoma. Rada pod okiem swoim mając czynny waszę, winna sprawiedliwą przed narodem ogłosić pochwałę ... niechay uspokoioną zostanie naysprędszym uskutecznieniem tego urządzenia“: [o spisaniu i zweryfikowaniu ludności zdatnej do boju]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [4] p.; 2°. Teksto gale pasirašė: *Ignacy Kostrowicki prezydnujący, Kazimierz Chlewiński* [ir dar 11 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi d. 29. maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Prieš antr.: *Nro 18vo*; *Rada Zastępcza Tymczasowa Litewska pod najwyższym Tadeusza Kosciuszki naczelnictwem*. „Obywatele! Bracia nasi z ktõremi świętey braterstwa związek, podly tyran zernnac, a bezbożny rodak zaprzędac mu postanowil, którym gwalt wydarłszy zarazem sławę Oyczyźnie...“: [wezwanie do bronii]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Pac prezydnujący, Fulgenty Kamiński* [ir dar 15 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney 30. maja 1794. roku*. Prieš antr.: *Nro 19 Od Rady Narodu W.X. Litt*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

²⁷ *Instrukcyja general-majorom powiatowym*. „Obrani Ichmość Panowie Generalowie winni są: – 1mo. Przysłać do Deputacyi Tayney z Rady Naywyższej wyznaczoney meldunek wraz z Laudum obrania swojego, w celu uzyskania potwierdzenia od Naywyższej Rady“: [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Szymon Wiszniewski podk. pttu preńskiego prezydnujący, D[ominik] Narbut wojski lidzki* [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney 15. maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

Wolnego Rzeczypospolitej Wilna): pirmas – gegužės 15 dienos apie mokestį susidėjus kariuomenės labui²⁸, antras – liepos 28 dienos apie baudas atsisakantiems dalyvauti gynyboje, taip pat apie narsuolių, ginančių Vilniaus miestą, apdovanojimus²⁹. Gegužės 13 d. Lietuvos oficiolo Dovydo Pilchovskio kreipimasis į Aukščiausiąją Tarybą (*Memoryał do Naywyższej Rady od Jmci X. Officyala Wilen[skiego]*)³⁰ ragina laikyti pamaldas (egzekvijas?) už mirusiuosius, globoti jų vaikus, aukoti pinigų jų labui.

Šioje kolekcijoje saugomi ir du birželio 23 ir 24 dienos Centrinės deputacijos Tvarkos skyriaus potvarkiai³¹ apie kelių, tiltų, upių brastų atnaujinimą ir apie visokių potvarkių persiuntimą į visus miestus ir miestelius nedelsiant, apie tų potvarkių spausdinimą ir paskelbimą visuomenei.

Negalima nepaminėti ir bibliotekos kolekcijoje saugomo kreipimosi į rusų kareivius lenkų ir rusų kalbomis³² ir gegužės 9 d. Tautos tarybos kreipimosi į Prienų pavieto piliečius su dėkingumu už jų paramą bendram reikalui (gavus du Prienų pavieto Civilinės-karinės tvarkos komisijos raportus)³³.

²⁸ *Magistrat Miasta Głównego Wolnego Rzeczypospolitej Wilna*. „Nie wątpiac, iż nie masz już zakałka w krajach Rzpltey, w którymby obywatel mieszkaniec ziemi Rzpltey, nieczuł tego naycelniejszego życia ludzkiego hasła, wolności, równości ... po kościołach, domach publicznych, rogach ulic, poprzybijając zalecamy“: [o podatku składowym na rzecz wojska Rzpltej]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [4] p. Vinj. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz prezydent miasta Wilna, Marcin Knaktus R.W. [?radny wileński]* [ir dar 4 asmenys]. Teksto gale: *Działo się na Ratuszu Wileń. roku 1794. miesiąca maja 15. dnia*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

²⁹ *Obwieszczenie [Magistratu Miasta Wilna]*. „Obywatele! Nie trzeba zdaie się przypominać wam tych okrucieństw, tyranii nieprzyjaciela, jakich na sobie, żonach, dzieciach, familiach doświadczyliście...“: [o grzywnach dla nestawiających się do obrony a także o nagrodzeniu męstwa w obronie miasta Wilna]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz P.M.M., Kazimierz Paszkiewicz R[adny] M[iasta] W[ilna]* [ir dar 4 asmenys]. Teksto gale: *Działo się na sesyi roku 1794. d. 28. msca lipca*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

³⁰ PILCHOVSKIS, Dovydas. *Memoryał do Naywyższej Rady od Jmci X. Officyala Wilen[skiego]*. „Naywyższa Rado, I. Mężne rycerstwo, które za swą Ojczyznę heroicznie walcząc ... duszę swą položyło; przystaloby uroczystemi uczcić exekciami...“: [o odprawieniu egzekwii za dusze poległych, o opiece nad dziećmi poległych, o ofiarach na ich rzecz, o wyborze kapelanów wojskowych]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [1] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Sluga nayniższy x. Dawid Pilchowski nom. suffr. offic. gen. wileń[ski]*. Teksto gale: *D. 13 maja r. 1794*. Spaudinys išspausdintas viename lape su: *Excerpt z Protokółu Dziennych Czynności Rady Naywyższej Narodu Litewskiego...* Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

³¹ *Wydział Porządku w Deputacji Centralney Litt[ewskiej]*. „Niżeli przyydzie do stałego urzędzenia względem drog w całej Provincyi Litt. i niżeli okoliczności terazniejsze pozwolą...“: [o reparowaniu dróg, mostów, przepław na rzekach]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz prezydent Wydz[iału] Porządku, Benedykt Karp* [ir dar 4 asmenys]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie roku 1794. czerwca 23 dnia*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...; *Wydział Porządku w Deputacji Centralney W.X. Litt.* „Wszystkim komu o tym wiedzieć należy doniawomości [!] podaie...“: [o niezwłocznyms przesyłaniu wszelkich rozporządzeń do wszystkich miast i miasteczek i o publikowaniu i wykładaniu ludowi]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz prezydent Wydz[iału] Porządku, Benedykt Karp* [ir dar 4 asmenys]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie roku 1794. junii 24 dnia*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

³² *Rada Litewska pod naczelnictwem Tadeusza Kosciuszki*. „Żołnierze Rosyianie, z postaci człowieka za ludzi od nas znani, srogięj dziękich komendantów poddani władzy...“: [odezwa do żołnierzy rosyjskich, ofiarowująca im azyl (oraz stwierdzająca, że winę za okrucieństwa ponoszą ich dowódcy)]=*Советъ Литовскій подъ начальствомъ Фаддея Костюшки*. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Michał Ogiński prezydent, Józef Pac starosta wileński* [ir dar 24 asmenys]. Gretut. tekstas lenkų ir rusų k. Teksto gale: *Działo się na sesyi dnia 2/13 msca maja, 1794 roku [w Wilnie]*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

³³ „Rada Narodowa odebranszy dwa raporta od Komisji Porządkowey Cywilno-Wojskowej Powiatu Preńskiego ieden pod dniem piątym, drugi pod dniem siódmym miesiąca maia i roku terazniejszego...“: [o wdzięczności Rady obywatelom powiatu preńskiego za ich gorliwość]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Narbut sekretarz Naywyższej Narodu Litt. Rady, legi[sta] Ignacy Lenkiewicz*. Teksto gale: *Działo się na sesyi radney 9. maia 1794. ru w Wilnie*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

Manytume, jog kiekvienas šios kolekcijos spaudinys bus naudingas ir istorikams, ir bibliografams. Šie spaudiniai padėtų išsamiau ištirti 1794 m. Tado Kosciuškos sukilimo istoriją Lietuvoje, taip pat ir Lenkijoje, nes didesnė šios kolekcijos spaudinių dalis yra leista taip pat ir Lenkijoje.

Publications of Kościuszko's Uprising of 1794 in the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences

Marija Ivanovič

Summary

The author of the present article had compiled a control list of 17th century Polish books of Lithuania, published by the Bibliography and Book Science Centre of the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania in 1998. Currently she is preparing a list of 18th century Polish books of Lithuania. As she compiled the descriptions and added them to the database of 18th century Polish books of Lithuania, a number of Polish books collections, unregistered in the *Polish Bibliography* (*Bibliographia Polska*) by the Estreichers, emerged. One of such collections – the only one in Lithuania and therefore the most valuable – is kept in the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences. It is called *The Documents of the Uprising of 1794 in Poland and Lithuania: 92 documents of T. Kosciuszko* (*Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i Litwie: 92 dokumenty T. Kosciuszki*). The collection's documents, both published in Poland and in Lithuania, are bound in one set. The publications dated from March 24 to September 11, 1794 are published in Lithuania. These documents have been added to the database of 18th century Polish books of Lithuania. Other publications were printed in Poland and so have not been included into the database. Only three publications from this collection were registered in the Estreicher's bibliography; several publications have been found in other libraries. The author comprehensively discusses these rare and valuable publications and separately mentions the extant copies kept elsewhere.